

למעשה

הרב עובדיה דהן שליט"א

י"ד המועצה הדתית אשדוד ורב בית הכנסת הניכי הישיבות –
"בית יוסף" קרית פוניבו

"וירא בלק בן צפור" [כ"ב- ב'] משה כתב ספרו ופרשת בלעם. [ב"ב י"ד:]. מה החידוש בזה שמושה רבנו כתב גם את פרשת בלעם? מבאר רבנו גרשום, אע"פ שבלעם גופא היה נביא. כמו שכתוב "ויקר ה' אל בלעם וישם דבר בפיו ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר", היינו, שלא שימש אלא צינור לדברים הקדושים אשר ממקור קדוש יהלכון, אבל משום שהצינור הזה היה טמא, לכן כתב משה פרשת בלעם, כדי לטהר דברי נבואותיו מהגיעול שנדבק בהם בדרך העברתם מגורנו של בלעם, כי היו צריכים לעבור שנית דרך צינורו הקדוש והטהור של משה, ועל ידי זה חזרו דברי בלעם למקורם ולקדושתם.

ה"נתיבות המשפט" מתרין, כשבלק שלח מלאכים אל בלעם, הם לא דיברו בלשון הקודש, כך גם תשובתו של בלעם, שהרי מנין שידע לשון זו, ובוודאי אין להם השגה בשורשי הדברים הנכתבים בתורה. זהו שהתכוונו חז"ל כשאמרו שמושה רבנו כתב "פרשת בלעם", הוא כתב בתורה את כוונת ההשגה שהשיג בלעם בלשון הקודש הכתובה בתורה שהיא מלאה בתילי תילים של סודות.

מאמר מרכזי הרב פנחס זרביב

עשרה נסיונות התנסה בלעם כנגד עשרה נסיונות שעמד אברהם אבינו – צ"ב מה הדימוי לעשרה נסיונות של אברהם אבינו

והגר"א ז"ל באדרת אליהו (מהדו"ת פ' בלק כב ל) כתב 'בעשרה נסיונות נתנסה בלעם הרשע ובכולן לא השיג בהם
א. בפעם הראשון שבאו השלוחים שאמר לו הקב"ה לא תלך עמהם
ב. בפעם השני שאמר לו אם לקרוא ודוקא אם לקרוא ולא לקלל אזי קום לך אתם
ג. ותט האתון מן הדרך
ד. ותלחץ האתון
ה. ותרבץ האתון
ו. ויפתח ה' את פי האתון
ז. ויגל ה' את עיני בלעם
ח. במזבחות הראשונים בכמות בעל
ט. בראש הפסגה
י. בראש הפעור הנשקף על פני הישימון

כנגד עשרה נסיונות שעמד א"א ע"ה בכולן ובלעם הרשע עבר על כולן ולא השיג בהם כלל! -
לא רק שלא הפסיק במעשיו מפני הרמזים, אלא לא השיג בהם כלל]

למה מוגדר לנסיון הרי היה כאן עשרה רמזים שלא ילך

וצ"ב מה הדימוי בין הנסיונות של אברהם אבינו שנועדו לבדוק עד כמה הוא דבק בה', לבין מה שה' רומז לבלעם שיפסיק ללכת לקלל את עמ"י ולעוצרו שלא ירדד לתהום.

אלא מטרתם של הנסיונות זה אפשרות להתקדם בעבודת ה' ואברהם אבינו התנסה בעשרה פעמים ועמד בהם ובלעם הרשע היתה לו אפשרות לשוב בו בעשרה פעמים ולהפך לבעל תשובה שאין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בפניהם ע"י שיכבוש את חמדת הממון ואת כל שלושת המידות הרעות שיש לו (עין רעה נפש רחבה רוח גבוהה) והיה נעשה בעל תשובה גמור (כי שב באותו מקום זמן והוא בשיאי כחו) ולא עוד אלא שהיה נקרא רבי (כמו שאמרו על רבי אליעזר בן דורדיא בע"ז) אבל הוא מרוע לבבו לא שם לב

ולמה ה' ניסוהו שלא יאמר מה שלא התעלתי כי לא נסית אותי ולא נתת לי אפשרויות להתקדם כמו שדוד המלך תבע שה' ינסוהו ויעלה אותו בדרגא (לפני החטא של בת שבע)

מה השיכות של עשרת המכות לעשרה נסיונות של אברהם אבינו

במדרש (שמות רבה ט"ו כ"ז) הביא הקב"ה עליו [-על פרעה] י מכות כנגד י נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ועמד בכולן וכו"

וצ"ב מה השיכות בין עשרה נסיונות שהתנסה אברהם אבינו לעשרת המכות ולהנ"ל יוכן שלפרעה היו עשרה הזדמנויות להאמין ולחזור בו ולשלח את עמ"י מארצו והיה נקרא בעל תשובה ואהוב לפני ה' וכו' ובעשרה פעמים הוא לא עמד בהם

המשך בעמוד הבא

חדש ניתן לשמוע את שיעורי הרב פנחס זרביב שליט"א בקול הלשון 072274111

המשך מעמוד קודם

גודל רחמי ה' שלא יאבד איש כמו בלעם

הנסיונות לא היו סתם קושי ועונש אלא הקב"ה השתדל לעורר את בלעם על ידם כדי להעלותו וכדאיתא בספורנו (כג כח) על מה שנאמר ויפתח ה' את פי האתון שכתב וז"ל וכל זה היה כדי שיתעורר בלעם לשוב בתשובה בזכרו כי מזה מענה לשון וכו' וכל זה כדי שלא יאבד איש כמוהו עכ"ל דהיינו שהקב"ה רצה שיחזור בתשובה ע"י שיכיר דאינו יכול לפגוע בשום אדם וכ"ש באומה שלימה והכל תלוי ברצון השי"ת (ולמרות שכלל שבלעם ירשיע יותר תהיה לה' יותר תשובה לאומות העולם למה לא נתן להם נביאים כי יראו איך הרשיע בלעם, חס ה' על בלעם שלא יחטא. וימציא תשובה לאומות העולם ממקום אחר) וכן מבואר ברש"י (כג כב) שכתב ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו. 'מלאך של רחמים היה והיה רוצה למנעו מלחטוא שלא יחטא ויאבד' ומבואר שלא היו סתם נסיונות אלא כולם היו של רחמים לעורר את בלעם להבין מה הוא עושה כדי שיחזור בתשובה ויהיה נביא טוב כמו משה רבינו רואים עד כמה גדולים רחמי ה' גם על שונא הכי גדול של בניו אומר ה' שלא ימות איש כמוהו, וק"ו לעושי רצונו [ולכן גם אחר יכול לשוב בתשובה ולא היה צריך להאמין לכת קול ששמע שובו בניו שושבים חוץ מאחר], (וראיתי שהגאון ר' חיים פינחס שינברג זצ"ל ביאר כאמור בספרו תוכחת מוסר מאמר יד עמוד (ט)

הרחבה במעלת הנסיונות

כתוב במדרש (בר"ר נה א) א ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם (בראשית כב, א), כתיב (תהלים ס, ו): נתתה ליראיך נס להתנוסס מפני קשט סלה, נסיון אחר נסיון, וגדולין אחר גדולין, בשביל לנסותן בעולם, בשביל לגדלן בעולם, כנס הזה של ספינה. וכל כך למה, מפני קשט, בשביל שתתקשט מדת הדין בעולם, שאם יאמר לך אדם למי שהוא רוצה להעשיר מעשיר, למי שהוא רוצה מעני, ולמי שהוא רוצה הוא עושה מלך, אברהם כשרצה עשאו מלך, כשרצה עשאו עשיר, יכול את להשיבו ולומר לו יכול את לעשות כמו שעשה אברהם איבנו, והוא אומר מה עשה, ואת אומר לו (בראשית כא, ה): ואברהם בן מאת שנה בהולד לו, ואחר כל הצער הזה נאמר לו (בראשית כב, ב): קח נא את בנך את יחידך ולא עכב, הרי נתתה ליראיך נס להתנוסס. ה' צדיק יבחן ורשע ואהב חמס שנאה נפשו (תהלים יא, ה), אמר רבי יונתן הפשתני הזה כשפשתנו לוקה אינו מקיש עליו ביותר מפני שהיא פוקעת, וכשפשתנו יפה הוא מקיש עליו ביותר, למה שהיא משתבחת והולכת. כך הקדוש ברוך הוא אינו מנסה את הרשעים, למה שאין יכולין לעמד, דכתיב (ישעיה נז, כ): והרשעים כים נגרש, ואת מי מנסה את הצדיקים, שנאמר: ה' צדיק יבחן, (בראשית לט, ז): ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדניו וגו'. ויהי אחר הדברים האלה, אמר רבי יונתן היוצר הזה כשהוא בודק את הכבשן שלו אינו בודק את הכלים המרעעים, למה שאינו מספיק להקיש עליו אחת עד שהוא שוברו, ומה הוא בודק בקנקנים ברורים, שאפלו הוא מקיש עליו כמה פעמים אינו שוברו, כך אין הקדוש ברוך הוא מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים, שנאמר: ה' צדיק יבחן. אמר רבי אלעזר לבעל הבית שהיה לו שתי פרות אחת כחה יפה ואחת כחה רע, על מי הוא נותן את העל לא על אותה שכחה יפה, כך אין הקדוש ברוך הוא מנסה אלא הצדיקים, שנאמר: ה' צדיק יבחן.

מאמר זה מבאר לנו ענין הנסיון שהוא חלק מקבלת עול ולפיכך אין הקב"ה מנסה אלא צדיקים משום שהם המוכנים לשאת בעול ולפי שנמשלו לזו שכחה יפה ומתוך דבריהם למדנו חידוש שנסיון מהווה מטרה כשלעצמה ללא קשר עם התוצאות והיינו עצם קבלת העול לומר שאין המוונה לגדלו או לבחון אותו במדת אהבה ויראה כזו פועל יוצא מכך אלא המטרה היא הנסיון מצד עצמו כעול זה המוטל על הבהמה שעל ידו היא עובדת את אדוניה וליזה מסוגלים רק הצדיקים ויתר על כן הנסיון עצמו חמור הוא לגבי הצדיק יותר ממה שמתנסה אדם אחר כמו שאמרו (סוכה נב ע"א) כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו וא"כ הצדיק שזכה לכבוש את יצרו הרי ע"כ שולחים לו יצר הגדול ממנו כי אחרת כבר השלים עבודתו בעולם

עיקר הגדילה זה רק מזמן הנסיון

כתב רבינו ירוחם בדעת תורה ידע נא האדם כי כל הגדולים אשר היו לפנינו גדלו רק מאלה הרגעים אשר היה בהם כח הגידול והצמיחה ולא גוזמא יהיה אם נאמר כי הלואי ויגיע האדם לאסוף מרגעים אלה הם אשר גדלו בכל ימי חייו חודש ימים והאבות הק' אשר העניקו החמה בגודל קומתם הם אשר גדלו כל ימי חייהם ובמה גדלו בנסיון אחר נסיון וגידולין אחר גידולין כח הגידול והצמיחה הם הנסיונות צריך האדם לידע שאין מתגדלין דרך מקרה וכשרואין גדולתם הענקית של האבות הק' מבינים כי היה דרך ומהלך להתגדלותם ומה היא זהו שגילו לנו חז"ל הק' שכח המגדיל הם הנסיונות ידע נא האדם כי כל הגדולים אשר היו לפנינו גדלו רק מאלה הרגעים וכו' עכ"ל

מה המיוחד בתוכחה של אתנו של בלעם

ויתן את קלו בבכי, ולא יכלו אחיו לענות אתו (בראשית מה, ב ג), אבא כהן ברדלא אמר, או לנו מיום הדין או לנו מיום התוכחה, בלעם חכם של העובדי כוכבים לא יכול לעמוד בתוכחתה של אתנו, הדא הוא דכתיב (במדבר כב, ל): ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ויאמר לא. יוסף קמנו של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו, הדא הוא דכתיב: ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו, לכשיבוא הקדוש ברוך הוא ויזכיר כל אחד ואחד לפי מה שהוא, שנאמר (תהלים נ, כא): אוכיחך ואערכה לעיניך, על אחת כמה וכמה. (בר"ר צג, י-יא) צריך לראות את הקוטביות שבדבר שבלעם החכם שבאומות העולם לא יכול לעמוד בפני תוכחה של אתנו שהיא בהמה וכן יוסף קמנו של שבטים לא יכלו אחיו לעמוד בתוכחתו. צ"ב למה האריך ואמר ויזכיר את כל אחד ואחד לפי מה שהוא הרי יכל לקצר ולומר שיוכיח כל אחד.

לכל אחד יש תירוץ וה' יוכיח לו ממששיו שסובר שתירוץ אינו תירוץ

אלא על כל שאלות אלו משיב בעל בית הלוי בהקדמו שהדרך הטובה ביותר להביא את האדם להודות על האמת ולהחזיר בתשובה היא כשמתארים בפניו כיצד נראים מעשים אלו כאשר מישוהו אחר עושה אותם אז ללא כל נגיעות ישפוט את עושה המעשים בכל חומר הדין כשיווכח שבעצם גם הוא עושה את אותו עוול יסתתמו טענותיו לא כן אם נטיח באדם ביקורת ישירה אזי בגלל נגיעותיו האישיות יחפש לעצמו הגנה בכל דרך להצדיק את מלשיו הנלוזים דוגמא לצורה זו של תוכחה אנו מוצאים במשל כבשת הרש שהיה בפי נתן הנביא אל דוד המלך שמואל ב יג כאשר בא נתן הנביא להוכיח את דוד על לקיחת אשת אוריה החתי לא אמר לו מיד את אשמתו אלא סיפר לו תחילה על שני אנשים שהיו בעיר אחת האחד עשיר והשני עני לעשיר היה הרבה צאן ובקר ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה כאשר בא יום אחד אורח לאיש העשיר רצה להכין עבורו ארוחה דשנה במקום לשהוט כבשה או עגל משלו הלך ושחט את כבשת הרש ויאמר דוד חי ה' כי בן מוות האיש העושה זאת וכו' אמר לו נתן אתה האיש מיד אמר דוד חטאתי לה" בדרך זו הוכיח גם יוסף את אחיו בדרישתו להביא את בנימין ובבדותו את עלילת הגביע על מנת להפרידו מאביו גרם להם לדור בהתרגשות על האסון שיקרה את אביהם יהודה אשר יקי למכור את יוסף נישא אליו ואומר לו ועתה כבואי אל עבדיך אבי והנער איננו אתנו נפשנו קשורה בנפשנו והיה כראותו כי אין הנער ומת וגו' כאשר שומע יוסף דברים אלו יוצאים מפי אחיו פתח ואמר אני יוסף העוד אבי חי" הנה בעצמכם דיברתם זה עתה בדאגה גדולה על העוול שאני עושה עם אביכם בלקיחת בנימין האשמתם אותי כי אני גרם לו בזה צער ויסורי נפש עד מוות מדוע אפוא לא חששתם אתם לצער האב לפני כ"ב שנה כאשר מטרדים אותי מצרימה!?

מה ההוכחה מתוכחה אתנו של בלעם

הוקשה ר' יוסף מסלנט בספרו באר יוסף שברך זה יבואר רק על תוכחתו של יוסף לאחיו אבל לא מבואר המשך המדרש שאמר בלעם חכם של הגויים לא יכול לעמוד בתוכחתה של אתנו שאמרה לו ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ומה שייך בזה התוכחה לפי מה שהוא

היות והוא רשע אין לו זכות להשתמש בה

מבאר ר' יוסף מסלנט אבל באמת גם בתוכחת האתון לבלעם היתה בזה תוכחה לפי מה שהוא דלכאורה יש לדעת מה חטא בלעם בהכותו את אתנו שהוכיחתו על זה וכן המלאך אמר לו על מה הכית את אתונך ומהי הטענה עליו בזה הלא כל בעלי החיים נתונים תחת יד האדם להשתמש בהם כרצונו ולרדות ולמשול בהם וע"ז אמר הקב"ה בתחלת הבריאה נעשה אדם וגו' וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובעבה וגו' א"כ הורשה האדם להכותם ולרדותם לצורך תשמישו א"כ הרי בעצם ההכאה אין בה חטא ועול אולם אם אמנם שיש להאדם לשלוט ולרדות בהמה אבל כל זה הוא דוקא כשהאדם הוא במעלת אדם המובדל מן הבהמה בנפשו ורוחו העולה למעלה אבל אם האדם משפיל את נפשו לחיות חיי בהמה

ממש עד לדיוטא התחתונה להתדבק בה במעשה אישות כמו שדרשו חז"ל (סנהדרין ק"ה) שהוא מלשון (מ"א א) ותהי לו סוכנת יעו"ש א"כ אדם כזה שעושה מעשה בהמה אין לו שום יתרון על הבהמה לרדות בה ולהכותה וזו היתה תוכחתו של האתון לבלעם באמרה ההסכן הסכנתי לעשות לך כה היינו שלפי מצבו הוא לפי מה שהוא מתנהג עמה אין לו רשות לרדותה ולהכותה אף שלשאר בני אדם לא נחשב זה לחטא ועולה אבל לא כן לגבי בלעם ולכן לא היה יכול לעמוד בתוכחתה וזו היא הכוונה בכאן שאמרנו במדרש לכשיבוא הקב"ה ויזכיר את כל אחד ואחד לפי מה שהוא היינו לפי מעשיו והתנהגותו בזמן אחר ובמקום אחר.

ביאור רבינו החיד"א מרוב הבושה האדם לא יתירן את כל מה שחשב תמיד לתירן

ועוד נראה לבאר ונקדים בדברי רבינו החיד"א בספרו לב דוד (פרק כו) שהקשה מה החידושי הרי זה פשוט כאמרם לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון אלא הביאור שמלבד הדין עצמו שהוא נורא ואיום וזכור ויבהלך רעיון מדי וכרך חרדת רבן יוחנן בן זכאי וזכרונו לברכה: (לשון הרא"ש באורחות חיים אות לב) וגודל חרדתו מבואר בגמ' (ברכות כח): ויכשחלה רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החוק מפני מה אתה בוכה אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורי איסור עולם ואם ממינתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ"כ הייתי בוכה ועכשיו מוליכים אותי לפני מו"מ הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם אוסרני איסורו איסור עולם ואם ממינתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גהינם ואני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה:

מרוב הבושה לא יתירן את התירוץ שלו

אלא יש לפחד גם מעצם התוכחה והוכיח מבלעם שיכל לדחותה לפי חכמתו וגאונותו אבל מפני הבושה שתק, וכמו שכאשר רוצים לחקור אדם מבלבלים אותו וחוקרים אותו באמצע הלילה כדי שיתבלבל, כך בלעם מרוב התדהמה שהאתון דיברה לא יתירן, כך האדם לא יטעה את עצמו שיש לו תשובות להשיב שבוים הדין מרוב הבושה הוא לא יטען כלום. ולפי"ז יובן שבלעם יכל לתירן ולומר מה עשיתי בסו"כ אמרתי את האמת על עמ"י שיש להם חטאים שהרי כוחו של בלעם הוא לראות את הדברים הרעים ולקטרג לפני ה' בזמן שהוא כועס ועי"כ ה' מעניש את אותו אדם ויאמר בלעם וכי זה לא אמת וצריך לדון את האדם על כל מעשיו ולא לפי הרוב כמו שכך ההלכה ועל זה הוכיחה אותו האתון שאמרה לו לא הכית אותי וכי תמיד עשית לך כל והודה לה שצריך לראות לפי הכלל ולא לפי הזמן של הירידה,

הוכיחה לו לפי מעשיו שרואה רק את הרע

ועוד יש לפרש שאם יבוא להצטדק כדי להקל מחומר עונו ולומר שכיון שמע כברור שרצון ה' שלא ילך לכן עשה כפי דעתו, שאיינו מבין רק אם אומרים לו. וזה הוכיחה לו האתון שהוא שקרן שמפרשי הגר"א באדרת אליהו (מהדו"ת כב ל) שהאתון טענה לו שתמיד הוא הולך לקראת נחשים שפתו נפלה אומר לא טוב ללכת בדרך פלוגי וכיו"ב ואילו עתה נרמות ג' פעמים באתון שלא רגילה לעשות לך כן ואינך מבין

האדם צריך לבדוק אילו חביו היה עושה כך מה היה חושב עליו

כך רואים במעשה של דוד המלך שלקח את אשת אוריה החתי והנביא בא בשליחות ה' להוכיחו וסיפר לו (שמואל ב פרק יב) שהיה לעשיר אחד צאן ובקר לרוב והיה לעשיר שכן עני שלא היה לו מאומה כי אם כבשה אחת קטנה שהיא היתה כל חיותו והיה מגדל ומטפח אותה כאילו היא בתו והנה הגיע אורח אל בית העשיר לקח העשיר את כבשת הרש ושחט אותה ובישל את בשרה והאכיל את האורח ואי פנה נתן הנביא לדוד המלך ואמר לו מה הדין של זה האיש העשיר אמר דוד בן מוות הוא האיש העושה זאת אמר לו נתן הנביא אתה האיש שלקחת את בת שבע מאוריה החתי כששמע דוד המלך מילים אלו מפי נתן הנביא מיד אמר חטאתי לה' (ענין בשמואל ב יב) וצ"ב למה לא הוכיחו מיד ואמר לו למה לקחת את בת שבע אלא אומרים רבותינו שבלי המשל לא היה דוד להבין את עומק חטאו שהיה דק מן הדק ורק ע"י המשל הבין את עומק חטאתו וכמו שכתב המ"ב בשער הציון (קנו סק"ג) וכדי שלא ירמה אותו היצר, [מה הוא ההכרח האמיתי שהוא נוקק לעבור לו לפרנסתו] יתבונן אלו הוא היה מתחייב לזון את חברו ולהלבישו לפי ערכו מה היה אומר אז איזה דבר הוא הכרח

לקחי האור החיים הקדוש

למה לא כתוב וישמע בלק

כתוב במדרש (במ"ר כ ב) וירא בלק בן צפור, מה ראה, ראה בפרענות שעתידה לבוא על ישראל מכל שונאיו, שכלם היו באים במלחמות ובשעבוד שהן יכולין לעמד בהן, וזה כאדם שמוציא דבר ועוקר אמה שלמה. וירא בלק, נוח לרשעים שיהיו סומין, שעיניהם מביאין רעה לעולם, בדור המבול כתיב (בראשית ו, ב): ויראו בני האלהים, וכתוב (בראשית ט, כב): וירא חם אבי כנען, וכתוב (בראשית יב, טו): ויראו אתה שרי פרעה, וכן כלם, וכאן וירא בלק. וירא בלק משל למלך שהושיב שומרים לשמרו מן הגים, והיה בטוח עליהם שהיו גבורים, עבר הגים והרגו, והיה מרתת על עצמו. וכן בלק ראה מה עשו בסיחון ועוג שהיה מעלה עליהן שכר לשמרו, ונתירא מעצמו. ועוד שראה נסים של נחלי ארנון. וצ"ב למה לא כתוב וישמע בלק כמו שכתוב לגבי יתרו אלא ראייה אינה מחיבת הבנה אבל שמיעה פירושה להבין את כוונת המשמיע שזה שה' שכך פירשו הראשונים שמע ישראל קבל והבין ישראל. וזה היה גודל כוחו של יתרו ששמע ובא משא"כ בלק, וכתב האור החיים למה אמר לשון ראייה ולא לשון שמיעה, והגם שרז"ל אמרו (מכילתא) וזה לשונם יש ראייה שהיא שמיעה כגון וכל העם רואים את הקולות עד כאן, וכו' וכונתו שאע"פ שאינו דומה תא חזי לתא שמע מ"מ ההבנה בגודל עוצמתם של עמ"י היתה כמו בראייה מרוב החדות שהבין את עוצמת הסכנה, וכמו שמבאר המדרש באריכות שסיחון ועוג שהיו מגינים עלינו ועמ"י ניצחו אותם. וע"ש באור החיים מה שתירץ בזה עוד.

איך אמרו שמושה אין כוחו אלא בפיו והרי משה היה כבד פה וכבד לשון

כתוב במדרש (במ"ר כ ד) ויאמר מואב אל זקני מדין (במדבר כב, ד), מה טיבן של זקני מדין כאן, שהיו רואין את ישראל נוצחין שלא כדרך הארץ, ואמרו מנהיג שלהן במדין נתגדל, נדע מהן מה מדותיו, אמרו להם זקני מדין אין כחו אלא בפיו. אמרו להן אף אנו נבוא כנגדן עם אדם שכחו בפיו. וצ"ב וכי כוחו של משה אינו אלא בפיו והרי היה כבד פה וכבד לשון עכ"פ בזמן שהיה במדין שזה היה לפני מתן תורה אלא כוחו בתפילה שבים התפלל וכן על מרים התפלל

מהו קנאי אמיתי

וירא פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן (במדבר כה, ב) וברש"י ראה מעשה ונוכר הלכה. וצ"ב מה החידוש הגדול שבכך שראה מעשה ונוכר הלכה שהוצרכה התורה ליתר את המילה 'וירא' להשמיע לנו דבר זה.

אלא ישנם שני סוגי קנאים יש כאלה שיש להם הלכות קנאות והם מחפשים מי שעובר על ההלכה כדי לחנכו ויש כאלה שבכלל לא מחפשים רק במקרה רואים ונוכרים בהלכה וזה היה פנחס שלא חיפש על מי להוציא את הקנאות שלו אלא ראה מעשה ונוכר הלכה

ומשל יפה המשייל על זה ר' חיים מבריסק צ"ל שהיה מי שנתמלא ביתו עכברים והיה רודף אחריהם להוציאם מביתו, ובנוסף הביא חתול שירדוף אחריהם להשמדם, אולם יש חילוק גדול בינו לבין החתול כי אמנם שניהם רודפים אחריהם אבל בעל הבית היה מעדיף שלא יהיו שם עכברים כלל ולא יצטרך להיות עסוק אתם, אבל החתול שמוח שיש שם עכברים לרדוף אחריהם, כמו כן הקנאי האמיתי אמנם רודף אחר הוא אבל היה מעדיף שלא היה הלה חוטא כל עיקר ואילו מי שאינו קנאי אמיתי אלא אוהו במעשה של קנאות שמוח שיש לו על מי לשפוך את קנאתו וכן רואים בהמשך שכתוב ויקם פנחס מתוך העדה (במדבר כה, ז) וצ"ב למה צריך לפרט שקם מתוך העדה וכי מהיכן קם אם לא מתוך העדה.

אלא בא לומר שהוא היה כמו כולם רק כשצריך להפגין על כבוד שמים הוא יצא ולא שהיה אחד משונה שלא איכפת לו לעשות מעשים משונים.

ייחודיותם של מועדי ישראל

זה שלש רגלים פירש רש"י רמזה לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה הקשה רבינו החיד"א (נחל קדומים אות יא) ויש לדקדק מה המיוחד שבעמ"י שחוגגים שלוש רגלים והרי כל אומה מהאומות יש להם חגאות.

ונראה לבאר עפ"י המדרש שהובא במ"ב (רצב ב) שהטעם שאומרים במנחה של שבת ואני תפילתי לך ה' עת רצון, שאמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אין אומה זו כעובדי גלולים ששותין ומשתכרים ופוחזים ואנו לא כן אף על פי שאכלנו ושתינו ואני תפילתי וגו'

וזה מה שרמזה לבלעם שגם אתה בעיניך הרעה לא תמצא בהם רע כי אפי' במועדים שאומות העולם משתכרים ופוחזים עמ"י מתפללים שזה סימן לעבודת ושיעבוד לה' שאיזוהי עבודה שבלב זוהי תפילה.

למה השרה ה' שכינתו על בלעם שלא יהיה להם פתחון פה שהסיבה שלא עבדו את ה' כי לא היה להם נביאים

כמד"ר (כ א) וירא בלק בן צפור (במדבר כב, ב), זה שאמר הכתוב (דברים לב, ד): הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, לא הניח הקדוש ברוך הוא לעובדי כוכבים פתחון פה לעתיד לבוא לומר שאתה רחקתנו, מה עשה הקדוש ברוך הוא, כשם שהעמיד מלכים וחכמים ונביאים לישראל, כך העמיד לעובדי כוכבים. העמיד שלמה מלך על ישראל ועל כל הארץ, וכן עשה לנבוכדנצר, זה בנה בית המקדש ואמר כמה רנות ותחנונים, וזה החריבו וחרף וגרף, ואמר (ישעיה יד, יד): אעלה על במתי עב. נתן לדוד עשר ולקח הבית לשמו, ונתן להמן עשר ולקח אמה שלמה לטבחיה. כל גדלה שנטלו ישראל את מוצא שנטלו האמות כיוצא בה, העמיד משה לישראל, ובלעם לעובדי כוכבים. ראה מה בין נביאי ישראל לנביאי עובדי כוכבים, נביאי ישראל מזהירין את ישראל מן העברות, שנאמר (יחזקאל לג, ז): ואתה בן אדם צפה נתתיך וגו', ונביא שעמד מן הגוים העמיד פרצה לאבד את הבריות מן העולם, ולא עוד אלא שכל הנביאים היו במדת רחמים על ישראל ועל עובדי כוכבים, שכן ירמיה אומר (ירמיה מח, לו): לבי למואב כחללים יהמה, וכן יחזקאל (יחזקאל כז, ב): בן אדם שא על צר קינה, וזה אכזרי עמד לעקר אמה שלמה חנם על לא דבר. לכך נכתבה פרשת בלעם להודיע למה סלק הקדוש ברוך הוא רוח הקדש מעובדי כוכבים, שזה עמד מהם וראה מה עשה.

דהינו שהוקשה למדרש למה השרה ה' שכינתו על בלעם הרי אפי' גאה ה' לא יכול לשרות בתוכו וכ"ש בלעם שהיה טמא מאוד (וכי יראה בך ערוות דבר ושב ה' מאחריך) וענה על זה מדרש כדי שלא יהיה פתחון פה לאומות העולם לומר שאילו היה להם נביא לא היו חוטאים. לכן העמיד להם נביא והוא קילקלם.

מה תשובה יש בכך שהעמיד להם נביא מושחת שקלקלם

ולכאורה תמוה דמה תשובה יש כאן לטענת אומות העולם שאילו עמדו להם נביאים חזרו למוטב והרי לא נתנו להם אלא את בלעם שהיה סמל הרשעות שבכל הדורות אבי אבות הטומאה והזימה שבא על אתנו ועוד כהנה וכהנה ולמה לא יהיה להם פתחון פה עדיין לומר שאילו עמדו להם נביאים מהוגנים היו חוזרים למוטב.

הנביא רואה לפי מה שהוא הכין את עצמו

אלא הפשט שהנביא רואה דבר שאפשר לפרשו בכמה אופנים ומה שהוא רואה זה לפי מה שעבד על מידותיו ויזכר אותם הוא רואה כמו מראה שמראה לאדם לפי מה שהוא (עי' בזה באבי עזרי פ"ז מיסודי התורה ה"ו במהדורא קמא) ולכן מה שהם טענו וטעו שחשבו שנבואה אינה מכשיר קסם שמסייע לבני אדם להתעלות זה שקר!

אלא מה שהאדם – הנבואה מוסיפה לו – דהינו שמשנה רבינו – שהיה בעל מידות ולכן הנבואה רוממה אותו – משא"כ בלעם הרשע שהיה מושחת הנבואה השחיתה אותו וזה מה שהקב"ה אומר להם שהכל תלוי רק בכך

ובפרט ש"א שבלעם נולד מהול (אבות דרבי נתן פרק ב. ילקוט ירמיה רמז רסא) וכמו משה רבינו ואפ"ה לא הועיל לו כלום כי העיקר הוא מה שהאדם עובד על עצמו ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי ולא הועיל לה כלום

אשר בחר בדבריהם וכי זה דברים של הנביא הרי אלו דברי ה'

ולפ"ז פירש הרב מאיר המיאל שליט"א מה שאומרים בברכת ההפטרות אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת – ולכא"צ"ב למה קרא לזה בדבריהם הרי זה דברי הקב"ה, אלא מכיוון שאפשר להבין את הנבואה בכמה אופנים, והנביא מבין לפי הבנת שכלו לכן זה נחשב לדבריו (ויכול לומר שהקב"ה אמר לו כן כיוון שהקב"ה מסר את זה על דעת איך שהנביא יבין וזה מה שיתקיים).

עד היכן מגיעים כשאין מידות טובות ירבעם בן נבט מסרב לטיל עם הקב"ה בן עדן שזה הדרגה הכי גבוה

חז"ל אומרים (אבות פ"ד מ"ז): "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה". בעלי המוסר מומחשים את מאמר חז"ל זה כך: ניקח לדוגמה רגע של הנאה, של אושר ושמחה שהיה לנו בעולם הזה רגע של לידת בן משפחה, של שתית כוס מים צוננים ביום חם, אם נכפיל ונשלש את אותו רגע עשרות פעמים, נגיע לעוצמה של אושר שהלב לא יכול להכיל! עכשיו ניקח את כל התענוגות שיש בעולם, כל החתונות, כל המאכלים, הכל הכל הכל, ועוד נוסיף לזה את התענוג העילאי שהיה לרבי עקיבא איגר כשה' האיר את עיניו בדברי הרשב"א, את כל הנאות העולם הזה של כל מיליארדי האנשים, ואפילו הנאת נשימות האויר של כולם עדיין לא נגיע לתענוג של "שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא"! ו"קורת רוח" פירושה הנאה של "ריח" בלבד! זוהי "שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא". ננסה, אפוא, לתאר לעצמנו מה הם "חיי העולם הבא" בעצמם, עליהם מבקשים אנו שנוכח להם! ועכשיו נראה דבר מפחיד. שכן האוה"ח (בחוקתי ע"פ אם בחוקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה פירוש י"ט) כותב "שאמר הקב"ה לירבעם חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בן עדן. ע"כ. ואמרו המקובלים כי טיול זה היא הדרגת שעשוע שאין למעלה ממנו. אשרי אנוש יזכה לו (ועפ"ז פירש שעי' התורה האדם יזכה לזה) אז כמה זה שווה לעומת חיי העוה"ז.

ואת כל זה מציע הקב"ה לירבעם בן נבט תחזור בכך ולא די שאסלח לך על הכל אלא אני ואתה נטייל (שיא ההנאה בכלל לא נתפס בשכל- מכל מה שנהנית בעוה"ז) א"ל מי בראש. ואומרים חז"ל שלמרות שהקדים הקב"ה לירבעם ומשמעותו שהוא הראשון. בכל זאת הוא שואל וכשהוא שומע שבן ישי בראש הוא אומר לא בעינא ולמה וכי חצי זה לא טוב הרי עכשיו כלום אין לך. עד כדי כך כוחן של מידות רעות.

וגם הרי חז"ל אמרו כל אחד נכוה מחופתו של חברו. וביאר המס"י (פ"ג) שאין זה מתולדות הקנאה אלא ממה אפשר להשיג יותר וחבל שלא ניצלתי, אז מה כל- כך הפריע לו הרי תמיד יש הבדל ואצל כולם זה כך

הלימוד מזה למעשה

עד כמה חשוב שהאדם יעבוד על מידותיו ולא יאשים כל דבר מיישהו אחר

הרב חיים בן המו שליטי"א

למה לא דנים את בלעם לכף זכות

נצא לרחובה של עיר ונשאל כל בר דעת מהו התואר המתאים ביותר לאישיות המעוררת של "בלעם" התשובה מעל לכל ספק "הרשע" על כך גדלנו, כך לימדונו חז"ל, "כל מי שיש בו שלושה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלושה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע" (אבות ה - יט). מחד בלעם נחשב לגדול נביאי אומות העולם, שעליו נאמר וידע דעת עליון, ומאידך פרץ גדרו של עולם, באותה הצעה מגונה שנתן לבלק לפני פרידתו ממנו, "אלוהיהם של אלו שונא זימה" ורצה בכך לאבד את עם ישראל מהעולם הזה ומהעולם הבא.

הבעיה המרכזית של בלעם היא הליכתו אחר מידותיו הרעות, ומידותיו אלו הובילו אותו אל פי פחת, עד כדי שאינו מרגיש לאן הם מובילים אותו, כמו שאומרים על אותו בעל שעשה עם אשתו הסכם, שבדברים גדולים היא תחליט, ובדברים קטנים הוא יחליט, האישה מאוד שמחה, אך הוא הוסיף ואמר, מה גדול ומה קטן את זה אני יחליט. נראה בתהילה לבאר איך מצטיירת דמותו של בלעם באור חיובי מתוך הפסוקים, ולאחר מכן נראה את דמותו האמיתית, לאור פרשנות חז"ל החושפים לנו את מצפוני ומסתורי ליבו.

נראה איך נענה בלעם למשלחת הראשונה של בלק, בלעם אומר להם (כב-ח) "לינו פה הלילה והשיבותי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי", כלומר כל מעשי רק על פי רצון ה', למשלחת השנייה (כב יח) "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלוקי לעשות קטנה או גדולה". כלומר מודה שלא יוכל לעבור את פי ה', לאחר מכן הקב"ה מאשר לבלעם ללכת עם השליחים, בלעם קם בהשכמה בהתלהבות ואז האתון נוטה מהדרך, לוחצת את רגל בלעם אל הקיר, וכו' לאחר שבלעם ובלק נפגשים, שואל בלק את בלעם, (כב לו) "למה לא הלכת אליי?" "האומנם לא אוכל כבודך?" ובלעם עונה לו, (לה) "הנה באתי אליך עתה, האוכל דבר מאומה, הדבר אשר ישים אלוקים בפי אותו אדבר", שוב בלעם חוזר על אותו התקליט ומציג את עצמו כנאמן לבוראו ושאינו זו כי הוא זה מהוראותיו של הקב"ה, כך גם בהמשך הפרשה, (ככ כו) "הלא דברתי אליך לאמר כל אשר ידבר ה' אותו אעשה".

לכאורה מדברי בלעם כאמור, עולה תמונה שונה בהרבה ממה שחז"ל מתארים אותו, כאשר הוא חוזר כל כך הרבה פעמים שרק מה שיאמר לו ה' הוא יעשה, ושהוא לא בעל הבית אפילו על הפה שלו, א"כ למה חז"ל מכנים אותו רשע ובעל תאוה ודנים אותו ברותחין? למה לא נקבל את דבריו כפשוטם? ועוד שהמשנה במסכת אבות (א-ו) אומרת "הוי דן את כל האדם לכף זכות" ולמה לא דנים את בלעם לכף זכות במה שונה בלעם מכל אדם?

מה ההבדל בין בלעם לתנא ר' יוסי בן קיסמא

שאלה נוספת ששואל בעל "שבות יהודה" אחת ממידותיו המגוננות של בלעם שהוא בעל נפש רחבה והמקור לכך הוא הפסוק "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלוקי" ולכאורה במשנה במסכת אבות (ו-ט) מובא מעשה ברבי יוסי בן קיסמא שפגש אדם שהציע לו לבוא ולגור בעירו, ויתן לו אלף אלפי דינרי זהב, (מיליון) ורבי יוסי אומר לו אפילו אתה נתן לי כל כסף וזהב שבעולם איני דר אלא במקום תורה, ושם חז"ל לא אומרים על רבי יוסי בן קיסמא שיש לו נפש רחבה על אף שהוא התבטא "כל כסף וזהב שבעולם" ורבי יוסי בן קיסמא נחשב כנאמן גדול וקדוש, ולכאורה מה ההבדל בין מה שהוא אמר למה שאמר בלעם, ואת בלעם אנו מכנים רשע ובעל תאוה, ורבי יוסי תנא קדוש?

צדיק מפרשים מעשיו לטובה רשע מפרשים מעשיו לרעה

מסופר על מלך שהזמין אליו את הרב של היהודים לארוחה יחד עם אשתו, בתוך הסעודה פונה המלך אל הרב ושואל אותו, מדוע חכמי ישראל עליהם מוטלת החובה ביותר לדון לכף זכות, אכן משתמשים בזכות זו אצל גדולי ישראל בלבד כגון: דוד המלך, ראובן, שעליהם נאמר כל האומר דוד חטא או ראובן חטא אינו אלא טועה וכו' ואילו כאשר מגיעים אל גדול נביאי אומות העולם בלעם, הם דנים אותו לכף חובה? שנפשו רחבה? הרב ביקש לדחות את תשובתו לסיוס הארוחה, נגשו לנטיילת ידיים, אשת הרב הורידה את הטבעות מעל ידה, נטלה ידיים, ובנתיים הרב העלים לכיסו את אחת הטבעות, התיישבו לאכול, והרבנית זועקת על כך שהטבעת שלה נעלמה, הרב יחד עם המלך השתתפו בחיפושם אך הטבעת לא נמצאת, המלך הרגיש שלא בנחה, והמלך בכבודו התכופף מתחת לשולחן, אך הטבעת איננה, מיד המלך ביקש לקרוא אל העבד המשמש לפניו בסעודה והחל נוזף בו, איך העזת לקחת את טבעת הרבנית? העבד שלא הבין מה רוצים ממנו טען שהוא חף מפשע ושהוא לא ראה את הטבעת, אך המלך גזר להכניס אותו אל חדר עינויים, לענות אותו עד צאת נשמתו, או שיודה ויחזיר את הטבעת, בסיום הסעודה הכניס הרב את ידו אל הכיס והוציא את הטבעת, ושאל את המלך מדוע המלך חשב שרק העבד הוא שלקח את הטבעת? אמר המלך מה פירוש, וכי אפשר לחשוך בכבוד הרב? הרי כבודו אדם מוסרי, ערכי, בעל מידות טובות, ועוד הרי זו טבעת של הרבנית? ואילו העבד הרי הוא שייך למשפחת העבדים, ועליהם נאמר עבדא בהפקרא ניהא ליה, אמר הרב למלך זו התשובה לשאלתך, ישמעו אוזניך מה שפיק מדבר, כאשר מדברים על אדם מוסרי, ערכי, ושופטים את מעשיו נוטים לצד הזכות ואילו כאשר מדברים על אדם שהמוסר ממנו והלאה דנים אותו לכף חובה.

והנה כאשר אנו עוסקים באישיותו של בלעם, שמחד הכיר את הקב"ה וידע והבין שרצונו של הקב"ה שהוא לא ילך עם שרי מואב, ובוודאי שלא יקלל את בני ישראל, אך הוא מחפש ועושה כל מאמץ לשכנע כביכול את הקב"ה, ולעצמו לתת פרשנות שמעשיו הם הם רצון ה', ואולי תמצא איזה פירצה או הזדמנות לקלל בעינו הרעה, ובשינאתו התהומית שלא ידעה גבולות, וסופו מוכיח על תחילתו שהרי לאחר כל הניסיונות שנכשלו היה מן הראוי שיחזור לביתו אבל חפוי ראש, אבל לא! הוא אומר לבלק (כד יד) "לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים", ואז הוא נתן לו את הצעה המגונה "אלוהיהם של אלו שונא זימה הוא" ועצה זו גבתה מעם ישראל מחיר כבד של עשרים וארבע אלף משבט שמעון ועוד מאה שבעים ושש אלף איש שנהרגו על ידי דיני ישראל על דבר פעור, וזה היה המשך של אותה מזימה של בלעם, ואם באמת כל אמירותיו שאמר הם באמת מתוך הכרה בקב"ה ואמונה בו סיפור בלעם היה נגמר אחרת.

התורה הנצחית הנציחה פרשה שלימה העוסקת בענייניו של בלעם לא רק כדי להשמיע לנו את נבואותיו וברכותיו של בלעם לישראל שנאמרו בעל כורחו שלא בטובתו, אלא אולי בעיקר כדי ללמדנו עד כמה חייב האדם להתרחק ממידותיו של בלעם ולא להיות מתלמידיו. ה' יזכנו לתקן את מידותינו ללמוד וללמד לשמור ולעשות, כי הם חיינו ואורך ימינו.

[לצפייה והורדה בעלוניו קודמים של "למעשה" \(מכון למעשה\) מתוך אתר "בינינו" - לחץ כאן](#)
[לצפייה והורדה בעלוניו קודמים של "למעשה" \(מכון למעשה\) מתוך אתר תורת יוסף לחץ כאן](#)
[לצפייה והורדה בעלוניו קודמים של "למעשה" \(מכון למעשה\) מתוך אתר של דרשו לחץ כאן](#)